

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

VASILE NEAMȚU, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1997, 218 p., 31 fig.

Apărută ca cel de-al XIV-lea volum al colecției *Historica*, colecție editată de prestigioasa editură a Universității "Al. I. Cuza", lucrarea profesorului Vasile Neamtu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, o reușită realizare monografică referitoare la trecutul medieval al acestei vechi capitale moldave, completează în mod exemplar informațiile arheologice referitoare la acest oraș, informații cuprinse în cele două volume elaborate de către autor împreună cu Eugenia Neamtu și Stela Chepteia, în urma cercetărilor arheologice întreprinse între anii 1967-1980.

Importanța lucrării profesorului Vasile Neamtu, se datorează, în primul rând posibilității de a vedea în rezultatele obținute de autor, în urma modului de abordare a principalelor probleme privitoare la urbanizarea așezării rurale de la Baia și la evoluția ulterioară a acestui oraș medieval, importante elemente referitoare la geneza fenomenului citadin de la răsărit de Carpați și la evoluția acestuia.

În primul capitol al lucrării, *Izvoare. Stadiul actual al cercetărilor* (p.11-23), autorul remarcă greutatea reconstituirii procesului apariției și evoluției orașului medieval Baia, datorită inexistenței arhivei acestui oraș, arhivă care, la fel ca în majoritatea orașelor medievale est carpatice, a fost distrusă, ca urmare a numeroaselor devastări și incendii la care a fost supus orașul. Astfel, informațiile scrise ce sunt la dispoziția istoricului, sunt destul de puține și provin din documentele păstrate în afara orașului (zapise, măturii, etc.) și mai ales din arhivele de peste hotarele Moldovei.

Izvoarele documentare sunt completate de izvoarele sfragistice, numismatice, de toponimia din zonă și în ultimele decenii de rezultatele cercetărilor arheologice, toate acestea contribuind la alcătuirea unei istorii a așezării urbane de pe valea Moldovei.

Problema existenței reședinței voievodale a Țării Moldovei în sec. al XIV lea la Baia, a făcut ca, de-a lungul secolului XX, numeroși cercetători să își îndrepte atenția către acest subiect, ceea ce a dus la apariția unui număr remarcabil de studii și articole dedicate efectiv orașului medieval Baia sau la includerea acestuia în lucrări de sinteză ce privesc întregul ev mediu românesc.

În stadiul actual al cercetărilor ce au urmărit problemele legate de așezarea geografică, toponimia locului, căile și data apariției orașului Baia, evoluția demografică și economică, precum și problemele privitoare la viața spirituală existentă în acest spațiu, autorul afirmă că: "la începuturile sale -care nu sunt anterioare ultimelor decenii ale celui de-al XIII-lea veac - Baia a fost o așezare rurală românească și că datorită poziției sale, avea să devină centru unei formațiuni feudale și, foarte probabil, un târg de vale, făcând astfel, pași importanți pe drumul detașării sale de celelalte sate din zonă".

În cel de-al doilea capitol, *Cadrul geografic* (p.24-28), V. Neamtu prezintă mediul ambiant existent în "chiuveta" de la Baia, mediu ce a fost extrem de favorabil apariției și dezvoltării așezării urbane de aici, prin relieful, rețeaua hidrografică, vegetația și mai ales prin bogatele resurse naturale pe care le oferea.

O samă de cuvinte este titlul celui de-al treilea capitol (p.29-38) al lucrării, în care se face o incursiune în domeniul termenilor utilizați pentru caracterizarea diferitelor așezări urbane din spațiul românesc. Astfel, sunt enumerate și argumentate denumirile sub care apar așezările urbane în documentele redactate în cancelaria domnească și în cele ale cancelariilor orășenești din țară și străinătate. Pentru orasul medieval Baia, autorul menționează denumiri ca *stadt, civitas, târg, oppidum și oras*, amintind și documentele în care apar aceste denumiri. Un loc aparte este rezervat numelor sub care apare această așezare în izvoarele istorice, menționând cele două denumiri Baia și Moldova. După realizarea unei analize amănunțite atât a numelui Baia, cât mai ales a celui alt nume Moldova, ce ridică mult mai multe probleme lingvistice și istorice, V. Neamțu consideră că numele inițial a fost Baia, nume ce s-a menținut până astăzi, cel de Moldova, preluat de la râu, fiind folosit de străini și apărând în textele redactate în limba latină și în limba germană.

În cel de-al IV-lea capitol al lucrării, *Locuitorii Băii. Aspecte demografice* (p.39-61), autorul supune atenției problema situației demografice existente la Baia de la apariția așezării și până către sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, când Baia revine treptat în rândul satelor. Dacă, în legătură cu cei ce pun bazele așezării de la Baia nu este nici o problemă fiind confirmată și pe cale arheologică, existența populației românești, cel puțin din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, problemele intervin atunci când se discută momentul apariției sașilor, iazigilor și ungurilor în "chiuveta" de la Baia. Tot din secolul al XIV-lea sunt menționați la Baia și armenii și robii tătari ai mănăstirii Moldovița, ceea ce a făcut ca Baia, asemeni tuturor orașelor medievale, să aibă un aspect "polietnic" și să evolueze mai repede pe diferite planuri. În lipsa unor date precise referitoare la evoluția numerică a întregii populații a Băii, deși sunt prezentate toate informațiile scrise, păstrate mai ales datorită misionarilor catolici, nu se menționează o cifră aproximativă a populației existente la Baia de-a lungul perioadei studiate. Evoluția demografică a fost în majoritatea timpului influențată negativ fie de războaie, fie mai ales de epidemii și foamete, astfel că, perioadele de declin erau frecvente, contribuind până la urmă la reintrarea Băii în rândul satelor începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Un capitol aparte este rezervat de către autor *conducerii orașului* (p. 62-84), în care urmărește evoluția principalelor structuri administrative și judecătorești, precum și îndatoririle ce le reveneau acestora. Sistemul de conducere, format din doisprezece pârgari în frunte cu un șoltuz (richter, grof, voit, index) s-a datorat într-o mare măsură elementului săsesc venit de la Rodna și Bistrița, ce era reprezentat mai ales de meșteșugari și negustori cu o anumită bunăstare socială și care a reușit să impună alături de vechea instituție autohtonă a oamenilor buni și bătrâni, propriul sistem de conducere mult mai evoluat.

Înainte de a analiza principalele îndatoriri ce reveneau cancelariei urbane, V. Neamțu amintește câteva date referitoare la sigiliul orașului Baia, menționând că primul sigiliu cunoscut datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Acesta, alături de catastiful orașului și de diferite acte și scrisori, forma arhiva ce se afla în păstrarea sfatului, constituind în același timp și principalul izvor istoric pentru cunoașterea atribuțiilor sfatului și ale reprezentantului domniei.

Evoluția economică a așezării este titlul celui de-al șaselea capitol al lucrării (p. 85-148), în care autorul prezintă principalele componente ale vieții economice a comunității de la Baia. În acest sens, sunt marcate activitățile economice de bază, începând cu îndeletnicirile tradiționale ale băiesilor - agricultura, creșterea animalelor, prisăcărul, vânătoarea, pescuitul - îndeletniciri ce au lăsat dovezi observate în urma

cercetărilor arheologice întreprinse aici. Dar, locuitorii Băii practicau și numeroase meșteșuguri, datele documentare și în special cele arheologice atestând în afara mineritului și alte meșteșuguri precum metalurgia fierului, a aramei sau a argintului, olăritul, prelucrarea lemnului, a pieilor și blănurilor ș.a. V. Neamtu consideră că, datorită progreselor realizate începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, la Baia se poate vorbi despre existența breslelor meșteșugărești odată cu secolul al XV-lea.

În strânsă legătură cu activitatea economică a locuitorilor Băii, sunt analizate și activitățile comerciale, Baia constituind un punct de atracție pentru locuitorii din hinterlandul rural precum și pentru locuitorii altor zone geografice. Un fapt remarcat de autor, este participarea activă a negustorilor din Baia la comerțul cu orașe din Polonia și mai ales din Transilvania -Bistrita și Brașov-, aceștia fiind întâlniți pe marile drumuri comerciale până când concurența Sucevei a făcut ca Baia să fie exclusă treptat din rândul așezărilor urbane.

În ultimul capitol al lucrării, autorul are în vedere prezentarea principalelor realizări în domeniile culturii materiale și spirituale înregistrate în perioada urbană a Băii. Astfel, după ce indică principalele repere pentru delimitarea spațială și pentru planimetria vechiului oraș, V. Neamtu prezintă tipurile de locuințe existente la Baia, menționând că tipul predominant de locuință era semibordeiul pe care îl numește "locuință prevăzută cu prispă naturală continuă" (p.155).

Un loc important în prezentarea culturii materiale, îl ocupă descrierea din punct de vedere arhitectonic a construcțiilor eclesiastice existente, autorul referindu-se mai ales la biserica romano-catolică cu hramul Sfintei Fecioare și la biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie a voievodului Petru Rareș, fără a uita să menționeze și datele importante ce privesc celelalte construcții cultice.

Dacă mărturiile privind cultura materială sunt numeroase grație și cercetărilor arheologice, nu același lucru se poate spune despre dovezile ce ilustrează cultura spirituală a locuitorilor orașului Baia. Cu toate acestea, au fost găsite suficiente argumente pentru a demonstra importanța pe care o acordau băieșii cunoașterii, esteticii și chiar muzicii. Izvoarele documentare și sfragistice păstrează informații despre instruirea unor băieși la Universitățile din Cracovia, Praga și Viena, dar și despre existența la Baia în secolele XVI-XVII, a unor preoți ce promovau învățământul.

Prezența unei puternice comunități catolice și existența sediului episcopal la Baia, au determinat numeroase dispute dogmatice, mai ales începând din secolul al XVI-lea, când în sfera de interes a propagandei Reformei au intrat și comunitățile etnice și religioase existente în orașul Baia.

Autorul încheie prezentarea istoriei orașului medieval Baia, cu o concluzie generală despre întregul fenomen urbanistic, arătând importanța acestuia în evoluția societății medievale, atât din punctul de vedere al realizărilor materiale cât și a celor din viața spirituală.

Lucrarea profesorului V. Neamtu mai cuprinde un amplu rezumat în limba germană și un indice deosebit de util pentru cititori. De asemenea, cartea dispune de un important material auxiliar: planșe, hârtii, schițe, desene ale obiectelor ce constituie inventarul arheologic al așezării urbane, toate realizate în condiții grafice deosebite. Se remarcă totuși, o necorelarea dintre reprezentările grafice și text, autorul nefăcând trimiteri acolo unde era necesar, la ilustrație. De asemenea considerăm că ar fi fost mult mai interesant, pentru specialiști, publicarea unor piese rămase încă inedite. Cu toate acestea, lucrarea ce cuprinde o amplă bibliografie, este o reușită deplină a profesorului V. Neamtu, constituind o realizare de seamă a medievisticii contemporane românești.

Acest ultim volum publicat de către profesorul V. Neamțu, prin înalta ținută științifică, încununează activitatea de cercetare a acestuia, presărată și cu alte reușite remarcabile.

ADRIANA MOGLAN

**OLIMPIA MITRIC, *Cartea românească manuscrisă din nordul Moldovei*,
București, Ed. Aetos, 1998, 368 p.**

În istoriografia românească, contribuția culturii scrise la reconstituirea trecutului nostru este o idee unanim acceptată, iar valoarea creației culturale românești de altădată demult recunoscută. Cu toate acestea, însă, preocupările privitoare la cercetarea acestei prețioase moșteniri a istoriei noastre nu și-a găsit încă locul pe care-l merită, impunându-se, de aceea, ca absolut necesară întocmirea de cataloage și repertorii cuprinzătoare de vechi manuscrise și cărți răspândite în diverse fonduri arhivistice din întreaga țară. Un pas înainte în această direcție îl constituie lucrarea Olimpiei Mitric, *Cartea românească manuscrisă din nordul Moldovei*, produsul unei cercetări riguroase a textelor românești ce au aparținut vechilor centre culturale din Evul Mediu și care și-au găsit adăpost la diverse biblioteci din țară și străinătate, provenind, totodată, și de la feluriti deținători și iubitori de carte veche. Volumul reține atenția prin preponderența informațiilor inedite culese și înmănușiate în paginile acestuia din fonduri bucovinene care, mulțumită efortului științific al autoarei, remarcabil filolog și cercetător, au fost puse la dispoziția cercetării istorice depășindu-se dificultățile inerente unui astfel de demers, cele întâmpinate în descifrarea și identificarea textelor, datarea și localizarea lor, stabilirea identității copistului etc.

Cartea Olimpiei Mitric inventariază manuscrise și texte românești de la cele mai vechi, medievale, până la cele aparținând secolului al XIX-lea, anume: traduceri, copii, prelucrări din slavonă, greacă și, mai târziu, franceză, precum și scrieri elaborate în cunoscutele centre de cultură din Moldova de nord, acolo unde, așa cum se știe, s-au scris cele mai multe opere literare slavone și slavo-române. Activitatea scriitorilor mănăstirilor din această parte de țară: Putna, Moldovița, Rădăuți, Sucevița, Dragomirna, Proboata, Humor, Voroneț, Râșca și Slatina, reprezentante incontestabile ale spiritualității medievale românești este recompusă de autoare în cartea de față în cele trei capitole. Repertorierea și catalogarea manuscriselor în limba română redactate în intervalul de timp menționat sunt precedate de un studiu esențial privitor la produsele literare ale celor înzestrați cu arta condeielui, copişti, tălmăci, scriitori-călugări și pe care autoarea nu se sfiește a-i numi adevărați cărturari ai vremii.

Este surprins, totodată, și momentul anexării Bucovinei la Imperiul habsburgic, precum și efectele acestuia asupra vieții culturale a provinciei, autoarea constatând că "... în ciuda restricțiilor, Bucovina și-a păstrat caracterul românesc și după anexare, iar copierea manuscriselor a continuat, deseori chiar în cadrul mănăstirilor desființate" (p.11). O atenție deosebită este acordată mănăstirii